

אכן יקשה למה צריך עתה י"ל דאמרינן בסוכה דף מ"א מגין דעבדינן זכר למקדש שנאמר ציון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה ע"ש ולכן עם מה שמסיים השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל וכו' מוכח דצריך דרישה ועם הפסוק ארמי אובד אבי מזכיר מצות בכורים מכיר טובה על העבר ולהודות לד' כי טוב כל"ח.

וירעו אותנו המצרים

וירעו אותנו המצרים ויענונו וכו' כמה שנאמר הבה נתחכמה לו למה הביא בעל הגדה פסוק זה דוקא על הבאת רא"י שהרעו המצרים י"ל ע"פ המדרש¹ דאיתא אכן נודע הדבר כיון ששמע משה דבריו אמר לשון הרע יש ביניהם היאך יהיו ראויים לגאולה ויש לדקדק למה דוקא לה"ר יגרום לאריכת הגלות והלא עע"ז היו וי"ל דכבר פירשו המפרשים דהיותר רעה שנעשה לאדם היא לה"ר ושנאת חנם וחושד בכשרים שזה תלוי בזה דעל ידי דמדבר על חבירו על איש אחר גורם שנאת חנם וכו' ולכן עיקר ושרש גלות מצרים הי' לשה"ר שאמרו הבה נתחכמה לו וכו' וגוסף גם הוא על שונאינו ועל כן המביא בכורים פתח בזה וירעו אותנו המצרים שזה גרם הגלות וזה פירוש המדרש דא"כ שעל ידי לשה"ר בא הגלות הפכו שהוא תודה עבור חסדי ד' ונפלאותיו בשעת הבאת בכורים תסלק הגלות והיו צריכים שמירה מלשה"ר וכשראה משה שאמרו לפרעה שהרג המצרי היו בעלי לשה"ר אמר היאך יהיו נגאלים:

בעל הגדה דורש פסוק המאותר בדברים² אף שבפ' חקת³ כבר כתוב כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו וירדו אבותינו מצרים ונשב במצרים ימים רבים וירעו לנו מצרים ולאבותינו ונצעק אל ד' וישמע קולנו וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים. והנה בפסוק י"ל אם ידע אדום כל התלאה למה לו לספר ולמה ספרו כזה דוקא ויש לומר דידוע דדרך אינם מאמינים לתלות הכל בדרך הטבע ומשה רצה להראות לאדום שהי' הכל בדרך השגחה ולזה פתח כה אמר אחיך ישראל זכור למה נקרא כן על ששרה עם אלקים ולזה תבין כי גם זרעו נבחר למעלות גדולות והנה אתה ידעת את כל התלאה אשר אשר מצאתנו כי בלי ספק שמעת כי היינו משועבדים במצרים ויצאנו אכן שמא תאמר כי ביד חזקה מצד עצמנו יצאנו לכן שמע נא הלא ישבנו במצרים ימים רבים ולא עלה על לבנו לצאת ואולי תאמר מפני שטוב הי'

1 שמות רבה פרשה א' ס"י ל'. 2 כ"ו ו'. 3 במדבר ב' י"ד—ט"ז.

לנו שם זה אינו שהרי וידעו מצרים לא לנו לבד אלא גם לאבותינו ואע"פ כן לא השבנו אל לבבנו לצאת מגדול השעבוד עד שצעקנו לאלקי אבותינו וישלח מלאך ויוציאנו והכל בשליחותו ולכן העיקר ביציאת מצרים שנוכח שהקב"ה הוציאנו. ולזה הרשע ששואל מה העבודה הזאת לכם משיבין לו טעם הפסח דוקא ולא של מצה ומרור משום שזה קבל שעושין זכר לעבדות במרור וזכר לחרות ע"י מצה שיצאנו בחפזון אבל זה אפשר גם בטבע משא"כ פסח שהי' ע"י נס מיד הקב"ה.

ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך

איתא במדרש (הובא במרבה לספר) חד אמר מגז"ש וחד אמר מק"ו בפירוש מדרש תמ' זה י"ל דעוד איתא בסוטה פ"א¹ היאך גבר יד מצרים על ישראל בתחלה עבדו פרעה ומצרים עמהם ואח"כ נשתמטו הם ויעבדו את ישראל לבד ולכן שבט לוי שלא התחיל לעבוד לא הי' בשעבוד ועוד טעם אחר דבתחלה הי' עבדות קל שלא הרגישו ישראל כ"כ עד שהעמיס פרעה עול על שכמם ואח"כ הכביד עולו אחד אחד כמו שאמר תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי שקר דאם בתחלה הי' מכביד עולו כ"כ קשה היו עומדים נגדו להרוג או להרג וזהו דאמרינן סוטה פ"א¹ בתחלה בחומר ובלבנים ואח"כ את כל עבודתם בשדה ואמרינן שם בפרק ר"א אומר בפה רך והאמוראים פליגי בזה מה הי' פה רך וזהו פי' המדרש שהקשה ע"י מה ראו ישראל לידי כך לעבוד את מצרים בפרך בשברון מתנים ובחזקה חד אמר בגזירה שו' ע"י שהשוו הגזירה שהכל יעבדו עי"ז משך את לבב ישראל גם כן לקושי השעבוד וחד אמר ע"י ק"ו שבתחלה התחילו בקל בחמר ובלבנים ואח"כ חומר שהכבידו אחד לאחד את כל עבודתם עליהם: ועם זה מבואר עוד מדרש תמוה הובא במישען המים פ' בהר הים ראה וינוס מה ראה ברייתא של ר' ישמעאל ראה דאיתא בזהר פ' תרומה בשעה שקרע הקב"ה את הים טען שר של מצרים מה נשתנו אילו מאילו הללו עע"ז והללו עע"ז ואלמלא שצפה הקב"ה בזכות אברהם שקם בבוקר לעשות רצונו של הקב"ה נטבעו אלו ואלו וזהו לפנות בוקר לאיתנו שנצולו בשביל איתן האזרחי שקם בבוקר ע"ש ויש לבאר דזה מרומז במסורה ד' פעמים נחנו כולנו בני איש אחד נחנו, ונחנו מה, נחנו נעבור חלוצים, נחנו פשענו ומרינו. ופירוש המסורה כשראו ישראל מצרים אחריהם כתיב וייראו מאוד ויצעקו ב"י אל ד' ומשה השיב אל תיראו אז אמרו ישראל נחנו פשענו ומרינו כמו המצרים ולכן נחנו מה כי ננצל מפניהם

וּנְצַק אֶל־יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת־קוֹלָנוּ
וַיֵּרָא אֶת־עֲנִינוּ וְאֶת־עֲמָלָנוּ וְאֶת־לַחֲצָנוּ.

וּנְצַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי
בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבָדָה וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל־הָאֱלֹהִים
מִן הָעֲבָדָה.

וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת־קוֹלָנוּ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים
אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אֲבֹרָהֶם
אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב.

וַיֵּרָא אֶת עֲנִינוּ, זו פְּרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:
וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים.

וְאֶת־עֲמָלָנוּ, אֵלּוּ הַבָּנִים. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבֶּן
הַיָּלֹד הַיָּאֲרָה תִשְׁלִיכֶהוּ וְכָל הַבַּת תִּחְמִיוֹן.

וְאֶת־לַחֲצָנוּ, זו הַדַּחֲק. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם רָאִיתִי
אֶת־הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לוֹחֲצִים אוֹתָם.

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִמְזוֹרָא
גְּדוֹלָה וּבְאִתּוֹת וּבְמוֹפְתִים.

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם, לֹא עַל יְדֵי מִלְּאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי
שָׂרָף וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ אֱלֹהֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
בְּכַבּוֹדוֹ וּבַעֲצָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲבַרְתִּי בָאֶרֶץ מִצְרַיִם
בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהַכִּיתִי כָל־בְּכוֹר בָּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם
וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי־מִצְרַיִם אֲעַשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי
יְיָ. וַעֲבַרְתִּי בָאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה, אֲנִי וְלֹא מִלְּאָךְ.
וְהַכִּיתִי כָל־בְּכוֹר בָּאֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲנִי וְלֹא שָׂרָף.

אבל משה השיב כולנו בני איש אחד נחנו וזה אברהם שנקרא אחד ביחזקאל (לג, כד) אחד הי' אברהם ולכן נחנו נעבור חלוצים בתוך הים והם יטבעו עוד איתא בילקוט ראובני כשטען שר מצרים כנ"ל הללו ע"ז והללו ע"ז ואי משום ששעבדו בהם הרי זה היתה גזירה עליהם אז השיב מיכאל נגזר עליהם שיהיו עבדים ולא קושי השעבוד כ"כ שזרקו בניהם למים ע"ש הרי מפני שני דברים נקרע הים לישראל (א) מפני שנגזר עבדות קל והמצרים החמירו עליהם בקושי (והב) בזכות אברהם והנה שלש מדות הראשונות שבברייתא דר' ישמעאל הם גז"ש ק"ו ובנין אב מכתוב אחד וזהו פירוש המדרש הים ראה וינוס שבתחלה ראה גזירה שוה ששוו ישראל למצרים במעשיהם ורצה לגזור עליהם שיטבעו שניהם אבל אח"כ קל וחומר שנגזר על ישראל שיעבוד קל ומצרים החמירו וגם ראה בנין אב מה שבנה אב שנקרא אב המון גוים נתתיך שנקרא הכתוב אחד אחד זה אברהם בבנין מפואר המצות ולכן וינוס בשביל זכותו:

ויהי בימים הרבים ההם

יש לדקדק שלא מפרש באיזה ימים מדבר אבל י"ל כיון שקושי השעבוד השלים הקץ א"כ כל יום מאותן ימים הי' ימים רבים: עוד מצינו לשון ימים באין ברור זמן בפסוק ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו ומלבד שאמר בימים ההם בלא שפי' באיזה ימים י"ל עוד שגם ויגדל משה אינו ענין לכאן והנה הרמב"ן פי' כשבא לכלל דעת אכן אין זה מסכים עם פי' רז"ל הובא ברש"י ויגדל משה והלא כבר כתיב ויגדל הילד אר"י בר"א הראשון לקומה והשני לגדולה שמנוהו פרעה על ביתו אמנם ביישוב זה י"ל דאין מדרך המון לבא אל מקום נקלה ונבזה אלא בא' מג' דרכים או שנהנה בהראי' אף שאין זה דרך המוסרי או שאין לו מלאכה לעשות ובעצלותו הולך סובב אל מקום אשר רגליו נושאים אותו או גם אם הוא עושה מאהבה להושיע העני עכ"פ אין עושה זאת אלא פעם אחת בשנה וכל זה לא הי' במשה ויהי בימים ההם להורות בא שמשה בכל יום הלך גם ויגדל משה שהי' עליו מלאכת פרעה וע"פ דרשת רז"ל הנ"ל שעלה לגדולה ומנוהו פרעה על ביתו גם לא נהנה בהראי' כי יצא אל אחיו וירא בסבלותם שאוהבם כאח ולכן ע"כ לא יצא אלא להושיעם.

ויוציאנו ד' ממצרים

לא על ידי מלאך וכו' לכאורה יש סתירה לדברים אלו מן הפסוק שהראנו לעיל דהלא כתבה התורה¹ וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים והנה בעל הגדה סיים אני ולא השליח אני ד' אני הוא ולא אחר. כבר דקדק האברבנאל דמזה לא ידענו רק דמכת בכורות הי' ע"י הקב"ה שאמר והכתי כל בכור וכו' אבל מנ"ל דהיציאה גם כן היתה ע"י הקב"ה וי"ל דאיתא במדרש ועברתי בארץ מצרים ר' יהודה אומר כמלך העובר ממקום למקום עכ"ל וי"ל מה קמל"ן בזה אבל יש לבאר דקמ"ל אף דעיקר ביאת הקב"ה הי' לגאול עמו מכ"מ עבר ממדת הרחמים למדת הדין שנאמר והכיתי כל בכור בארץ מצרים אף בכורות אחרים שבארץ מצרים ולכן שפיר מדייק ר"י דשניהם היו ע"י הקב"ה מלשון ועברתי כיון שהקב"ה עבר ממקום למקום ע"כ גם ההצלה שהיא מידת הרחמים הי' על ידו.

והנה פסוק ונצעק אל ד' וכו' ויוציאנו ממצרים יש לפרש על שני פנים שי"ל ויוציאנו קאי על הקב"ה וי"ל שקאי על המלאך ולכן אין סתירה שבאמת קאי על הקב"ה אבל משה אמר מלתא דמשתמע לתרי אפי שיבינו אדום כאלו המלאך הוציא ושידעו שהם מנוהלים על ידו שהי' דומה למדת הדין לנקום נקמת ישראל מכל שונאיהם וממתנגדיהם אבל באמת ידענו כי רק הקב"ה בעצמו ובכבודו הוציאנו הוא ולא מלאך. לא על ידי מלאך ושרף וכו'. יש לדקדק מהו החילוק מלאך שרף שליח ולמה הוצרך לפרוט אני ד' אני הוא ולא אחר אחר שכבר אמר אני ד' אבל י"ל דמלאך הוא שליח עליון שהקב"ה שולח ונותן לו כח וממשלה דמלאך נקרא גם דבר גברא שאינו בעל חי כדכתיב עושה מלאכיו רוחות וכו' הרי שגם רוחות נקראו מלאכים וקמ"ל דזה לא הי' ע"י שיציאנו ממצרים. שרף הוא שנאמר² שרפים עומדים ממעל שקרוב אצל הקב"ה ששרפים נקראו המלאכים החיים חיי רוחנים ולכן שם שרף למעלה משם, מלאך וה"א אף שהקב"ה עובר מכ"מ השרף יכה בכורות מצרים על פי הקב"ה קמל"ן אני ולא שרף. אבל שליח הוא בענין שליחותו כמו המשלח עצמו על פי הכלל דשלוחו כעצמו וזה הי' מדרגת משה בהשתלחו להביא המכות על מצרים שנקראו אלקים כמו הקב"ה ועל זה נאמר³ נתתיך אלקים לפרעה. והנה הבחנת מכת בכורים הי' עוד למעלה מזה שהגיע גם לאילי מצרים עץ ואבן ולזה יועיל שליח בעלמא מהיסודות כדכתיב⁴ עושה מלאכיו רוחות שהרוח ואש לוחט הם שלוחיו קמ"ל לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י

1 במדבר כ' ט"ו. 2 ישעיה ו' ב'. 3 ישמות ד' א'. 4 תהלים ק"ד ד'.

שליח שהוא במקום המשלחו אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו. (ואולי שזה פירוש דברי רש"י של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ ששבו אל יסוד בריאותם) אכן לכאורה זה פגם כבוד לחשוב שהקב"ה בעצמו נעשה אלקים לפרעה ולמצרים וישלח ידו לענוש אלילי מצרים אבל באמת זה אינו שלזה מסיים אני ד' אני הוא ולא אחר פי' שלא נשתנתי שמי ד' שהוא מדת הרחמים לשם אחר לשם אלקים לעשות דין כי מה שאעבור בארץ מצרים שהוא גלוי שכינתי יפעול כל זה שתברח הטומאה עם כל כוחותי¹ כענן כלה וכהמס דונג מפני אש ימסון אלילי מצרים ובכוריהם ולא אצטרך לענוש ולהמית כי בהתגלות שכינת עוזי יכלו ולכן אני ד' ולא אחר :

ובאותות זה המטה

לבאר ענין האותות שצו' הקב"ה למשה לעשות כדי שיאמין כי בשליחות השם יגאל את ישראל מיד פרעה וממצרים נאמר¹ ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי כי יאמרו לא נראה אליך ד' ויאמר אליו ד' מזה בידך ויאמר מטה ויאמר השליכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו ויאמר ד' אל משה שלח ידך ואחוז בזנבו וישלח ידו ויחזק בו ויהי למטה בכפו וגו' ואמר לו הקב"ה לעשות האות בצרעת והנה שבה כבשרו והי' אם לא יאמינו לך וגו' לקול האות הראשון וגו' והי' אם לא יאמינו לשני האותות האלה וגו' ולקחת ממימי היאור ושפכת היבשה והיו המים אשר תקח מן היאור והיו לדם ביבשת. ויש לדקדק למה צריך לג' אותות ומה ענין אותות בדרך זה דוקא שישליכהו ארצה ויאחז בזנבו ותהי' ידו מצורעת גם י"ל למה ישמעו לאות האחרון יותר מן הראשון ולשלישי יותר מן השני וכאן קרא "אות" השלכת המטה ארצה ובפרעה קראו "מופת" ומה לשון קול האות גם י"ל כפל הלשון והיו המים והיו לדם ביבשת ובפירוש זה י"ל לבד מה שבארתי בזה בספרי מ"ע לפ' שמות, שבפשוט יש לתרץ הא דאות ומופת, דפרעה שלא ידע ד' הוצרך למופת להודיע שיש משנה הטבע והוא בוראה אבל ישראל כבר ידעו ד' מאבותם ולא הוצרכו אלא לאות שמשה הוא שליח אמת לגאלם כפי שהיתה התקו' גאולתם שיגאלו יתד נאמן בלבם ולכן הוצרכו לאות לזה נאמר למען יאמינו כי נראה אליך. אכן י"ל עוד דלישראל הוצרך משה לתרץ שלש שאלות שבתחלה ישאלו אם הקב"ה באמת משגיח על מעשי בני אדם למה נתענו זה רד"י שנה בשעבוד קשה של מצרים שנית ישאלו אכן אם זה לתועלתם

1 שמות ד' א'—י'.

וּבְכָל-אֲלֵהֵי מִצְרַיִם אֲעֲשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי וְלֹא הַשָּׁלִיטִים,
אֲנִי יְיָ, אֲנִי הוּא וְלֹא אֲחֵר.

בְּיַד חֲזָקָה, זֶה הַדָּבָר. כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יָד יְיָ הוֹיָה
בְּמִקְנֶה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמָלִים בַּבָּקָר
וּבַצֹּאן דָּבָר כְּבֵד מְאֹד.

וּבְזִרְזֻעַ נְטוּיָה, זֶה הַחֶרֶב. כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַחֲרָבוֹ שְׁלֹפָה
בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל-יְרוּשָׁלָּיִם.

וּבְמִוְרָא גְדוֹל, זֶה גְלוּי שְׂכִינָה. כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ
הַנִּסָּה אֱלֹהִים לָבֹא לְקַחַת לּוֹ גּוֹי מִקָּרֵב גּוֹי בְּמִסּוֹת
בְּאֵתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיַד חֲזָקָה וּבְזִרְזֻעַ
נְטוּיָה וּבְמִוְרָאִים גְּדֹלִים כָּל אֲשֶׁר-עָשָׂה לָכֶם יְיָ
אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיךָ.

וּבְאֵתוֹת, זֶה הַמַּטֶּה. כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת הַמַּטֶּה הִנֵּה
תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה-בּוֹ אֶת-הָאֵתוֹת.

וּבְמוֹפְתִים, זֶה הַדָּם. כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתִּי מוֹפְתִים
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ ^(נוהגים להטיף מן היין ג' פעמים בשעה שאומרים דם ואש וכו') דָּם
וְאֵשׁ וְתַמְרוֹת עֶשֶׂן.

דָּבָר אֲחֵר: בְּיַד חֲזָקָה, שְׁתִּים. וּבְזִרְזֻעַ נְטוּיָה, שְׁתִּים.
וּבְמִוְרָא גְדוֹל, שְׁתִּים. וּבְאֵתוֹת, שְׁתִּים. וּבְמוֹפְתִים, שְׁתִּים.
אֵלּוֹ עֶשֶׂר מִכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם וְאֵלּוֹ הֵן:

נוהגים להטיף יין מן הכוס שש עשרה פעמים: בעת אמירת "דם ואש ותמרות-עשן" —
שלש פעמים, כשמונה את עשר המכות — על כל מכה מטיף פעם אחת, וכן ג' פעמים
על "דצ"ך עד"ש באח"כ".

דָּם, צִפְרִידֵּעַ, כְּנִים, עָרוֹב, דָּבָר, שְׁחִין, בָּרָד, אֲרָבָה,
חֲשֵׁה, מַכַּת בְּכוֹרוֹת.

ישאלו שנית למה השפיע הקב"ה תועלת זה מכל אומה ולשון דוקא להם ולא לזולתם למה לא גם שאר האומות יצרפו ויתלבנו ועוד שלישית ישאלו למה נשתנה העת הזאת מאשר קדם לה ולמה דוקא בעת הזאת נגאלו אחרי שלא נשלמו עוד ד' מאות שנה לתירוץ קושיא ראשונה י"ל שאחרי הובחרו ישראל לקבל התורה הוצרכו להיות בתכלית השלמות והנה האדם אינן מכיר היצירה בקרבו כל זמן שהוא חי בעושר וכבוד ורק כשלבנו נשבר ונדכה אז מבחין בהתבודדותו מה שהסיתו לעשות הרע, העושר והממון של אדם נקרא הבא בידו ע"ד² ויקח מן הבא בידו שלקח את רכושו וגם מקרי העושר וכו' מטה מפני שהעושר מעמיד את האדם על רגליו. כמו המטה אשר יד האדם נסמך עליו להקימו וכמו שדרשו³ וכל היקום אשר ברגליהם: אמנם באמת הוא העושר הנחש המדיח הממית כדכתיב⁴ וישמן ישורון ויבעט וכמו דרשו רז"ל⁵ למשל לבן מלך שהאכילו המלך וכו' מה יעשה הבן שלא יחטא בזה יפורש הפסוק הקב"ה אמר מזה בידך מהו העושר ויאמר מטה שהוא אשר סמכתי עליו העמידני ויאמר השליכהו ארצה תשליכהו מעליך אז הכיר שנחש הוא וינס משה מפניו שלא רצה להגות מן העושר אשר יוכל להסיתו לעזוב את דרך הישר ומזה הי' אפשר טוב לחשוב שטוב העניות אכן כבר אמר שלמה רש ועושר אל תתן לי ורז"ל דרשוהו דקדוקי עניות מעבירין את האדם מדעת קונו לכן אמר הקב"ה שלח ידך ואחוז בזנבו ולא בראשו שלא תעשה העושר עיקר רק טפל אז הי' למטה בכפו לסמוך עליו לסעדו ולקיימו וזהו אות למען יאמינו כי רק לטובתם הראתי עליהם העוני במצרים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול כי אני ד' אלקי אבותיהם: ואם לא יספיק להם תירוץ זה או אם יקשו למה נשתנו ולמה אומות אחרות לא נצרפו ונתלבנו לזה צו' הקב"ה למשה לעשות אות מצרעת וכבר בארנו שם בספרנו שאין זה חולה טבעי רק רוחני וכמו שאמר הקב"ה אתם מטמאים בנגעים ואין אוה"ע מטמא וכו' ורק לישראל שהם נקיים בהם ידחה מה שאינו נקי בהם ע"פ העור להראות שגופם הטהור לא יסבול החטא וזה מה שאמר הקב"ה למשה הבא ידך בחיקך שלא תגע בזולתך אלא בכך ואם אז תהי' מצורע הלא תשמח שהטומאה שבקרבתך יצאת לחוץ וכש"כ כשתגע שוב בכך ותהי' טהור זהו אות ממש שסר הכל בין מבפנים בין בחוץ וזהו אות לישראל על שאלתם למה הם נתענו בעבודה קשה כמאמר הנביא⁶ כי רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם והיינו שפורענות זה טובה להם שמסר מהם זוהמות הנחש

2 בראשית ל"ב י"ד. 3 דברים י"ח ו', ע' רש"י שם. 4 דברים ל"ב.

5 ברכות דף ל"ב ע"א. 6 עמוס י"ג ב'.

הקדמוני ויהיו נקיים מכל סיג לקבלת התורה. אמנם והי' אם לא יאמינו גם לשני אותות האלה וגו' ולקחת ממימי היאור לזה הביא האות מהדם על שאלתם למה נגאלו עתה קודם נמלאו ימי פקודתם כי לכאורה הקושיא גדולה אחר שאמר הקב"ה וענו אותם ד' מאות שנה איך מיהר הקב"ה את הקץ אבל י"ל דהגזירה של ת' שנה הי' אלו ענו אותם בלבד אבל אחר שהרגו אותם כמו שאמרינן במדרש⁷ שפרעה שחט את הילדים לזה לא היתה גזירה ועל כן מיהר הקב"ה לגאלם אכן הא תינח אם יפקד מנינם⁸ כגון שהבטיח הקב"ה שיצאו אחר ת' שנה אבל אם לא יפקד מנינם הרי עכ"פ יצאו המנין שקצב הקב"ה ולמה מיהר להוציאם אכן הקב"ה שידוע עתידות מה שיהי' בסוף כל הדורות ידע שאם ישארו עוד במצרים יפקד מנינם וזהו פירוש הפסוקים וישמע אלקים את נאקתם ויזכור את בריתו את אי"ו וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים מהו הלשון וירא וידע אבל ע"פ דברינו יבואר וישמע את נאקתם שנאקת חללים נאקו ויזכור את בריתו שיצאו זרעם מנין הקצוב דהיינו ס' רבוא אכן שמא ישארו ס' רבוא גם לאחר ד' מאות שנה על זה קאמר וירא אלקים את בני ישראל, שראה עתידותם וידע אלקים מה שיהי' לבסוף כי נפקדו לכן גזר לגואלם והנה חיי אדם נמשלו למים במקום נביעותם כמאמר האשה החכמה לדוד⁹ כי מות נמות כמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו וזהו שאמר ליתן אות שלישי ליתן טעם למה הקב"ה חפץ עתה לגואלם דהיינו ולקחת ממימי היאור ושפכת היבשה שהוא כמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו ודם מורה על מיתת הרציחה כדכתיב¹⁰ שופך דם האדם ולכן נצטרך משה לעשות את המים שנשפך ליבשה והי' דם להורות בזה לישראל שאחר שפרעה הכביד השעבוד ושחט הילדים ורצה לאבדם לזה עתה ריחם ד' עליהם לגאלם ובזה ימצאו תשובה לשאלתם השלישית.

אלו עשר מכות

יש לדקדק למה תלה הקב"ה המכות שהביא על המצריים בבריאת העולם ולמה עשר מכות אלו דוקא וי"ל שפרעה אמר לא ידעתי ד' ומפני כן הקב"ה רוצה להורות שהוא חידש העולם כי משה נביא ד' ע"פ דברו שנה את הטבע. ולמה י' מכות, יש לבאר דהעולם נברא בששה ימים וכל הגשמיים יש להם ד' יסודות אש מים רוח עפר וכנגדן היו עשרה מכות דם הי' להראות כי הקב"ה משנה עצם המים כי חפרו כל מצרים סביבות היאור כי כל המים אשר ביאור נהפכו

7 שמות רבה פרשה א'. 8 ששים רבוא. 9 שמואל ב' י"ד י"ד. 10 בראשית ט' ו'.